

Litteratur

- Brøndum-Nielsen, J. 1973/74. *Gammeldansk Grammatik, I sproghistorisk fremstilling VIII*. København: Akademisk Forlag.
- Diderichsen, P. 1946 (3. udg. 2. opl. 1966). *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Ekbo, S. 1943. *Uppkomsten av supinum i de germanske språken, med utgångspunkt i fornvästnordiskan*. Uppsala: Appelbergs Boktryckeriaktiebolag.
- Hansen, Aa. 1967. *Moderne Dansk III. Sprogbeskrivelse*. København: Grafisk Forlag.
- Hulthén, L. 1944. *Studier i jämförande nunordisk syntax*. Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag.
- Hulthén, L. 1948. *Studier i jämförande nunordisk syntax II*. Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag.
- Jansson, T. 1983. Sound change in perception and production. *Language, Volume 59, Number 1*:18-34.
- Johannisson, T. 1945. *Hava och Vara som tempusbildande hjälpverb i de nordiska språken*. Lund: C.W.K. Gleerup.
- Lass, R. 1990. How to do things with junk: exaptation in language evolution. *Journal of Linguistics* 26:79-102.
- Ljunggren, R. 1934. *Supinum och duppelsupinum*. Uppsala: A. B. Lundequistska Bokhandeln.
- Mc Mahon, A. 1994. *Understanding Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mikkelsen, Kr. 1911. *Dansk Ordafjningslære*. København: Lehman & Stages Forlag.
- Skautrup, P. 1976. *Dansk sprog og kultur. Udvalgte afhandlinger og artikler 1921-1971*. København: Gyldendal.
- Teleman, U. 1985. Historien och språkhistorien. *Svenskans beskrivning* 15, Göteborg: Göteborgs universitet:64-91.
- Teleman, U. 1991. Om normföreställningars födelse. *Studier i svensk språkhistoria* 2. Göteborg: Nordistica Gothoburgensia 14, Acta Universitas Gothoburgensis:214-229.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
6. *Måde om Udforskningen af Dansk Sprog*
Århus 1997

LAKOFF OG JOHNSONS METAFORPROJEKT - STATUS OG PERSPEKTIVER

Af Carsten Hansen (Københavns Universitet)

Da George Lakoff i midten af 70'erne ved University of California i Berkeley annoncerede sit første seminar om metaforer, gjorde han det efter eget udsagn, fordi han længe havde haft en fornemmelse af - og en idé om - at når det drejede sig om metaforer, så var der nok en del mere at finde ud af - og sige noget om - end der hidtil var gjort. Han havde på det tidspunkt netop haft et førsteårshold i lingvistik. En af de kvindelige deltagere var en dag kommet for sent. Da hun kom ind i lokalet, havde hun bedt holdet om at hjælpe sig med et privat problem. Problemet var, at hendes kæreste om deres forhold havde sagt, at de var *havnet i en blindgyde* - og nu kunne hun ikke forstå, hvad han mente med det. Holdet hjalp hende så på rette vej, idet man sammen nåede frem til et af det senere makkerpar, Lakoff og Johnsons, yndlingsmetaforer, nemlig LIVET ER EN REJSE. Med udgangspunkt i denne oplevelse annoncerede Lakoff så sit første seminar om metaforer.

Interessen for seminaret var - stadig ifølge Lakoff - overvældende. Og dét er i hvert fald én ting, man må kreditere det lakoff/johnsonske kognitive metaforprojekt for: nemlig at interessen siden udgivelsen af *Metaphors We Live By* i 1980 (MWLB) har været - omend ikke udelte begejstret - så i hvert fald enorm.

Lakoff og Johnson skrev MWLB på bare tre måneder, og det er da også en løs og rodet fremstilling. Man savner en forlagsredaktørs kritiske gennemlæsning og konstruktive korrektur. Der kan sikkert også rettes indvendinger mod ikke-underbyggede påstande, grove forenklinger, manglende belæg og referencer, tvivlsom empiri. Mit ærinde her i dag er ikke at følge op på denne kritik, men er af mere overordnet karakter. Jeg skal også samtidig medgive, at man kan rette indvendinger mod min - i gæseøjne - sammenblanding af Lakoff og Johnson. Imidlertid har jeg mine grunde.

MWLB retter i første omgang skytset mod den - efter deres mening - eksisterende metaforopfattelse, nemlig at metaforer ikke bare er et middel til poetisk fantasi og retorisk udsmykning. De hævder heroverfor, at metaforen er *den grundlæggende mekanisme, hvormed vi som*

humanbiologiske væsener begriber os selv og vores omverden. Vi ser således i MWLB for det første, at lingvistens videnskabelige interesse har forskudt sig fra det objektiverede sproglige udtryk til sprogbrugeren. Det er der jo ikke noget revolutionerende nyt i - lad mig blot pege på hele den humboldtske indholdsorienterede og dermed kulturelt orienterede tyske tradition med dens mange arvtagere. Men vi øjner dette nye, vovede - *kühn/gewagte* eller *bold/daringe*-de om man vil - der består i den tese, at *al vores tænkning og tænken og dermed også handling og handlen er metaforisk struktureret*:

"The concepts that govern our thought are not just matters of the intellect. They also govern our everyday functioning, down to the most mundane details. Our concepts structure what we perceive, how we get around in the world, and how we relate to other people. Our conceptual system thus plays a central role in defining our everyday realities. If we are right in suggesting that our conceptual system is largely metaphorical, then the way we think, what we experience, and what we do every day is very much a matter of metaphor." (Lakoff & Johnson 1980:3).

MWLB rummer således i kim *det videnskabelige credo* for det lakoff/johnsonske felttog mod den hidtidige objektivistiske måde at beskrive og begribe enhver form for menneskelig aktivitet på: det være sig den sproglige ytring, matematikken, adfærden i soveværelset, krydset på stemmesedlen. Aktiviteter, jeg blandt andre vil komme ind på senere i mit oplæg.

Men MWLB rummer i kim også *det politiske ærinde* i felttoget, som jeg vil karakterisere som en variant af ideologikritikken: nemlig gennem oplysning om - og kritik af - hvorledes de udbredte - og det vil sige herskende - metaforiske koncepter kan medvirke til at fastholde mennesket i en umenneskelig situation. Derfor bør de undertrykkende metaforiske koncepter ændres:

"Political and economic ideologies are framed in metaphorical terms. Like all other metaphors, political and economic metaphors can hide aspects of reality. But in the area of politics and economics, metaphors matter more, because they constrain our lives. A metaphor in a political or economic system, by virtue of what it hides, can lead to human degradation." (Lakoff & Johnson 1980:236).

Metaforerne som sådan kan nemlig ikke elimineres. De er en konstituerende del af menneskets eksistensbetingelser:

"Metaphorical thought, in itself, is neither good nor bad; it is simply commonplace and inescapable. Abstractions and enormously complex situations are routinely understood via metaphor. Indeed there is an extensive, and mostly unconscious system of metaphor that we use automatically and unreflectively to understand complexities and abstractions. Part of this

system is devoted to understanding international relations and war. We now know enough about this system to have an idea of how it functions." (Lakoff 1996a:75-76).

Syv år efter udgivelsen af MWLB, nemlig i 1987, er Lakoff og Johnson hver især bogaktuelle med henholdsvis *Women Fire and Dangerous Things* (WFDT) og *The Body in the Mind* (TBIM). Begge bøger skal ses som teoretiske armeringer og legitimeringer for de fremrykkende - ja måske fremstormende - tropper i krigen mod det objektivistiske og afkropsliggjorte åg.

I WFDT præsenterer Lakoff under overskriften *Categories and Cognitive Models* sin kritik af den klassiske teori om kategorisering i dens egenskab af at være den fornemste repræsentant for objektivismen. Her skal jeg for god ordens skyld i parentes nævne, at jeg har læst Langackers anmeldelse af WFDT i *Language* 64. Lakoff vender sig mod objektivismens tre grundantagelser, der går ud på følgende:

- a) en kategori er defineret ved kriterielle træk, der udgør de nødvendige og tilstrækkelige betingelser for medlemskab
- b) medlemskab af en kategori er et enten-eller - determineret af objektive faktorer
- c) en kategori har ingen intern struktur - alle medlemmer har samme status

Lakoffs eklektiske alternativ - og jeg bruger ordet eklektisk med overlæg, fordi Lakoff her som i sin praksis iøvrigt i meget høj grad inddrager og bygger på anden anglo-amerikansk forskning - Lakoffs eklektiske alternativ er groft sagt en negation af den klassiske teoris grundantagelser:

- a) en kategori er ikke defineret ved afgørende træk, der udgør de nødvendige og tilstrækkelige betingelser for medlemskab
- b) medlemskab af en kategori er ikke et enten-eller - determineret af objektive faktorer
- c) en kategori har intern struktur - ikke alle medlemmer har samme status

Eller med andre ord:

- a) kategorisering er funderet i den menneskelige erfaring
- b) medlemskab af en kategori kan være et spørgsmål om grad
- c) en kategori er ofte karakteriseret med reference til *centrale* medlemmer, nemlig *prototypiske* forekomster, mens perifere medlemmer er indeholdt i kategorien via deres relation til denne prototype.

En anden vigtig teoretisk konstruktion i WFDT, som er uløseligt forbundet til teorien om centralt medlemskab og prototyper, er *idealiserede kognitive modeller*. En konstruktion, der

i denne fremstilling stadig har en noget altrummelig karakter, idet den indeholder både det umiddelbart ret erfaringsnære fillmoreske *frame*, såvel som det betydeligt mere abstrakte billedskema samt den metaforiske og metonymiske kobling.

Ellers er resten af den teoretiske del af WFDT en uhyre detaljeret gennemgang - og afvisning af - det objektive paradigme.

Betegnelsen objektivisme går som et spørgsmål gennem - ikke bare WFDT - men hele det lakoff/johnsonske forfatterskab. For Lakoff og Johnson rummer begrebet objektivisme:

- lingvistikens forankring i den generative grammatik - gennem de sidste tredive år
- meningsbegrebets forankring i sandhedsbetingelser, reference og logiske slutninger - gennem de sidste hundrede år
- semantikkens forankring i den formelle logik - ligeledes gennem de sidste tredive år
- vestlig filosofis forankring i et syn på tænkning, argumentation og rationalitet, der fuldstændig adskiller disse størrelser fra den kropslige erfaring - og her taler vi om to tusind år

Sidste del af WFDT består som bekendt af tre casestudier, nemlig af *Anger*, *Over* og *There-konstruktioner*.

I *The Body in the Mind* - med den særdeles informative undertitel: *The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason* - udfordrer Johnson den traditionelle kartesianske tanke/krop dualisme og argumenterer for, at al menneskelig forståelse har sine rødder i kroppens fysiske strukturer. Disse strukturer er skematiseret som mentale repræsentationer og ekspanderet metaforisk. På den måde danner de basis for menneskets konceptualisering af dets omverden - både den konkrete fysiske og den abstrakte ikke-fysiske.

De såkaldte billedskemaer - Image Schemata - er allestedsnærværende gestaltformer, som kan ...*structure indefinitely many perceptions, images and events*. Johnsons koncept for en kropsbaseret forståelse er tænkt som det teoretiske grundlag for analyser inden for semantik, logik, kognitiv udvikling, menneskelig aktivitet - herunder sprog - og for det antropologiske studium af kulturer.

Man kan altså kort karakterisere Johnsons ærinde som et forsøg på at udarbejde en *generel kognitionsteori om betydning*.

I sin iøvrigt meget rosende omtale af Johnsons bog i *Language 64* kritiserer Jannet Keller ham for - og det gør hun efter min mening med rette - ikke konkret nok at beskrive den postulerede dialektiske relation mellem det mentale og det fysiske - mellem *mind* og *body*. Denne kritik vil jeg bidrage til i det følgende.

Inden jeg i sommer drog til Berkeley i USA, hvor Lakoff er ansat ved *Institute of Cognitive Studies*, for at deltage i et seminar med titlen *Mind, Body, Brain* under ledelse af Lakoff og Johnson, skrev jeg en større anmeldelse til tidsskriftet *Hermes*. I anmeldelsen, hvor jeg præsenterer og vurderer en tysk afhandling om kognitiv leksikografi forfattet af Wolf-Andreas Liebert, redegør jeg for forfatterens kritik af *das lakoff/johnsonsche Gesamtunternehmen*, som det så ud sidst i firserne. Da jeg fuldt ud kan tilslutte mig denne kritik, vil jeg citere mig selv - og dermed i sidste instans Liebert - i lettere bearbejdet form:

"Man savner hos Lakoff en diskussion af, hvorledes *sammenhængen* mellem den reale verden og det konceptualiserende og klassificerende menneske ser ud. Det er utilstrækkeligt med en vag henvisning til, at vi som artsvæsener er kognitivt struktureret inden begrebs- og sprogudviklingen. Ganske vist må man medgive Lakoff, at han i sin casestudy om *anger* i WFDT undersøger, på hvilke måder *anger* bliver *begrebet* og *udtrykt*, men man savner hos Lakoff en teoretisk diskussion af dette forhold mellem sansningen af specifikke gestalter på artsniveau (*Basic Level Concepts*: sult, smerte, vand, træ, sten, skidt, mennesker, heste, katte, stole, huse, borde) og sansningen af abstrakte skemagestalter (*Image Schema Concepts*). Man må efterlyse en determinationsmulighed fra sprog over kognition til sansning. I MWLB, WFDT og TBIM henvises der ganske vist til, at der findes denne mulighed - altså at sproget determinerer tanken og vores begreber, men det er ikke teoretisk funderet hos Lakoff og Johnson i deres formulering af, at grundbegreber - og dermed sprog - emergerer fra ikke-begrebslige, billedskematiske strukturer og basisniveaustrukturer. Man må således plædere for en teoriekspliteret vekselvirkning, hvor også sprog og erfaring - ikke blot det enkelte individs, men et helt kollektivs, strækkende sig ud over enkeltindivids livsforløb - kan med-determinere grundbegreber." (bearbejdet efter min anmeldelse i *Hermes* 18)

I de efterfølgende år frem her til midten af halvfemserne fortsætter Lakoff og Johnson deres knibtangsmanøvrer ind i det objektivistiske fjendeland. Eksempelvis foretager Lakoff en analyse af metaforbruken i forbindelse med Golfkrigen i begyndelsen af halvfemserne. Sammen med Rafael Núñez arbejder han på en bog om matematik med den ikke overraskende titel: *The Metaphorical Structure of Mathematics: Sketching Out Cognitive Foundations For a Mind-*

Based Mathematics. Johnson udgiver i 1993 *Moral Imagination*, hvor han argumenterer for, at hele den vestlige etik kan forklares med metafor-teorien i snæver forstand og kognitionsforskningen i bred forstand. Han bygger her på sit koncept fra *The Body in the Mind*.

I Ortonys beundringsværdige antologi fra 1993 har Lakoff lagt navn til en glimrende sammenfatning af den lakoff/johnsonske metafor-teori, som den fremstår på det tidspunkt. Titlen på Lakoffs arbejde er *The Contemporary Theory of Metaphor*. Ud over de obligatoriske angreb på andre forklaringsmodeller for metaforen, går Lakoff i dybden med et betydelig mere differentieret og nuanceret begrebsapparat. Jeg skal her blot nævne en størrelse som *konstans-princippet*, på engelsk: *the invariance principle*, samt spørgsmålet om *universalitet*: Findes der universelle metaforer eller er blot evnen til metaforisering universel? Jeg kan varmt anbefale artiklen!

Her i dette forår har vi så fået *Moral Politics* fra Lakoff.

Ånden i bogen går ud på at få de venstreorienterede og de højreorienterede i USA til eksplicit at forstå ikke blot deres eget, men også modpartens verdensbillede. Bogens grundtese er formuleret således:

"The nation-as-family metaphor is everywhere and this metaphor governs our political life. Conservatives understand this fully, and they've exploited it. They've created a whole language based on this and they've gotten it into the media where it is now talked about as if it were the only possible, reasonable world view." (Lakoff 1996 i samtale)

Lakoff opstiller i bogen to *central models*, der i praksis udviser store variationer. De to modeller ser således ud:

Den strikse fadermodel:

Verden er rå, brutal, problemfyldt og gennemsyret af konkurrence

Faderen er familiens overhoved

Selvdisciplin er en central dyd

Belønning og straf er basale moralske principer

Moral er sundhed, amoral er usundhed/sygdom -->

real world actions som fx flugt til forstæder, private skoler, exilering til fængsler

Omsorgsmodellen:

Omsorg

Indføling/indlevelse

Lykke

Sociale bånd/netværk

Lakoff udvikler nu en forklaringsmodel til de tilsyneladende selvmodsigelser, som disse metaforiske modeller genererer. Generatoren ser således ud:

Family Model --> Morality --> Moral Action --> Political Policies

Moral Actions kan inddeles i sammenhængende kategorier, også kaldet *clusters*. Lakoff ønsker at udvikle en teori og et begrebsapparat, der kan forklare den indre logik i disse tilsyneladende *weird clusters*, som er så gådefulde (puzzling) for den anden lejr. Som eksempler på *Moral Actions* kan nævnes: dødsstraf, abort, offentlige ydelser.

I bogens anden og mindre del præsenteres Lakoffs politiske stillingtagen, nemlig hvorfor man skal være liberal. Det skal man, fordi det er bedre at have det godt end dårligt (well being). Det fører videre til en opfordring til de venstreorienterede om at erkende eksistensen og betydningen af familietmetaforen i det amerikanske politiske liv. Gør de ikke det, må de tage konsekvenserne: det politiske nederlag.

Thomas Bredsdorff efterlyser i en omtale af bogen i Politiken fra søndag den 6. oktober nogle flere metaforer. Boger handler mest - skriver han - om ideologier.

Ja men, lyder mit svar, ideologier betjener sig af metaforer. Både af metaforiske *udtryk* - men også af metaforiske *koncepter*. Lakoff har nu forladt den kognitive *lingvistik* for at bevæge sig højere op/dybere ned i kognitionen. Det er også det, der sker med Johnsons *Moral Imagination*. Og det er ganske konsekvent i forhold til projektets videnskabelige og politiske credo.

Med tilbørlig respekt for aktualitet skal jeg ikke undlade at nævne Lakoff og Johnsons nye, store work in progress: *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind, Metaphorical Thought, and the Renewal of Philosophy*. Det er jo ikke just en overraskende ny titel og for at der ikke skal herske nogen former for tvivl om kontinuiteten i det lakoff/johnsonske metaforprojekt skal I også have undertitlen fra en tidligere version af manuskriptet, som jeg fik lov til at læse - mod til gengæld at love ikke at citere:

Why the discovery in cognitive science
of the embodied mind and metaphorical thought
leads to
experientialist philosophy
and to
a new understanding of what it means to be
a human being

Den midtercentrerede opsætning er forfatterens.

Den teoretiske fundering af vekselvirkningen mellem sprog og tanke - som jeg sammen med Liebert efterlyser i min føromtalt anmeldelse - tog jeg med til Berkeley i sommer for at få en stillingtagen fra Lakoff og Johnson. De gav mig ret i kritikken og henviste til, at netop dette spørgsmål er højt prioriteret i projektet fremover.

I en samtale, jeg havde med Johnson, pointerede han - som et yderligere desideratum - vigtigheden af at arbejde videre med den erkendelse, at den metaforiske kobling ikke altid - ja måske aldrig - fungerer som en én-til-én-kobling, men som et sæt af koblinger. Og i nedenstående citat kan man læse, hvad han sagde, mere udførligt:

"What cognitive linguists have discovered is that, most of the time, our concepts ... are structured by sets of conceptual metaphors. Conceptual metaphor consists in a conceptual mapping of elements and structure in one experiential domain (the source domain) onto a domain of a different kind (the target domain). The source and target domains may be equally 'real' and experientially basic, but they are not equal conceptually. We understand one in terms of the other... We use image-schematic logic of the source domain to develop a parallel logic in the target domain. In this way, our reasoning about abstract concepts is grounded in our bodily experience and understanding. For the most part, all of our most important abstract concepts - *action, event, agent, will, reason, mind, knowledge, justice, love, argument, democracy*, etc. - are defined by conceptual metaphor, and usually by more than one set of metaphors." (Johnson 1996 i samtale)

Endvidere pegede de begge selv på, at teoridannelsen tidligere i mange tilfælde havde været for generel og for fænomenologisk. Fx var Johnsons påvisning og registrering af billedskemaerne i *The Body in the Mind* korrekte. MEN de var ikke tilstrækkelig forklarende. Hvorfor ser de ud som de gør? Og her kan man - for at blive i felttogsbilledet - måske sige, at landkrigen nu er blevet udvidet med en luftkrig. Vi er nemlig nu - mener Lakoff - kommet så langt, at der

er brug for en *neural account for metaphor*. Jeg kan her nævne et andet af Lakoffs næste kommandoraids, nemlig en bog om *Neural Cognitive Science* sammen med Jerome Feldman.

Jeg begynder nu at nærme mig afslutningen - og dermed også en konklusion:

Det er min påstand - en påstand jeg meget gerne vil diskutere under diskussionen efter mit oplæg - at der siden MWLB ikke er sket noget *kvalitativt* skred i den lakoff/johnsonske teori. Det i MWLB formulerede *videnskabelige credo* er i de mellemliggende 17 år fulgt konsekvent op på følgende måder - eller fronter - der gensidigt inspirerer, befrugter og korrigerer hinanden:

1. En omnipotentiering af det teoretiske begrebsapparat - fra metafor-teori til en almen teori om kognition
2. En raffinering af det teoretiske begrebsapparat og dermed af analyseapparatet
3. Et utal af empiriske detailanalyser af alle former for menneskelig tankevirksomhed og handlen

Og for det tredje punkts vedkommende er der tale om analyser gennemført ikke bare af Lakoff og Johnson, men også af utallige tilhængere. Det kan man for Danmarks vedkommende se dokumenteret i MetaDan, der er en dynamisk database over dansk forskning i - og publikationer om - metaforer - redigeret og administreret af undertegnede.

Det videnskabelige credo er også fortsat uløseligt forbundet med Lakoff og Johnsons politiske holdning. Jeg har vist det i min præsentation af *Moral Politics*, og som Lakoff skriver i sin analyse af den offentlige debat i forbindelse med Golfkrigen:

"It is in the service of reality that we must pay more attention to the mechanisms of metaphorical thought, especially because such mechanisms are necessarily used in foreign policy deliberations, and because, as we are witnessing, metaphors backed up by bombs can kill." (Lakoff 1996a, p. 100)

Metaforer kan - når de bakkes op af bomber - være dødbringende.

Lakoff og Johnson - og vel nok især Lakoff - stjæler med arme og ben. Eller på videnskabs-sprog: Hans virksomhed er præget af en høj grad af eklekticisme. Onde tunger påstår sågar, at der *intet kvalitativt nyt* er i deres/hans koncept. Jeg mener uanset hvad, at de i deres rolle

som bannerføner og feltmarskaller fortjener den højeste udmærkelse. Og jeg kunne næsten fristes til at citere John Lennon:

"Det kan godt være, jeg ikke er særlig god til at spille på guitar - men hold da kæft, hvor jeg kan få det til at svinge!"

Litteratur

- Bredsdorff, Thomas. 1996. Døde metaforers klub. *Politiken, søndag den 6. oktober 1996*.
- Hansen, Carsten. 1996. *MetaDan. Registrering af dansk forskning og publikationer om metaforer. En annoteret bibliografi*. København: Institut for Nordisk Filologi. Københavns Universitet.
- Johnson, Mark. 1987. *The Body in the Mind. The Bodily Basis for Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Johnson, Mark. 1993. *Moral Imagination. Implications of Cognitive Science for Ethics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Keller, Janet. 1988. The Body in the Mind. By Mark Johnson. Review. *Language* 64:775-778.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 1993. The Contemporary Theory of Metaphor. Andrew Ortony (red.) *Metaphor and Thought*, Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press:202-251.
- Lakoff, George. 1996a; 1. udg. 1991. Metaphor and War. The Metaphor System to Justify War in the Gulf. Lakoff, George (red.) *Reading Material for Berkeley Summer Seminar*. Berkeley: UC Extension Berkeley:75-100.
- Lakoff, George. 1996b. *Moral Politics. What Conservatives Know That Liberals Don't*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Jerome Feldmann. 1996. *Neural Cognitive Science*: (under udgivelse).
- Lakoff, George & Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Mark Johnson. 1996. Philosophy in The Flesh (Draft). George Lakoff (red.) *Reading Material for Berkeley Summer Seminar*. Berkeley: UC Extension Berkeley:211-326.
- Lakoff, George & Rafael E. Núñez. 1996. The Metaphorical Structure of Mathematics: Sketching Out Cognitive Foundations For a Mind-Based Mathematics. Lyn English (red.) *Mathematical Reasoning. Analogies, Metaphors, and Images*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum (under udgivelse).
- Langacker, Ronald W. 1988. Women, Fire, and Dangerous Things. By George Lakoff. Review Article. *Language* 64:384-395.
- Liebert, Wolf-Andreas. 1992. *Metaphernbereiche der deutschen Alltagssprache. Kognitive Linguistik und die Perspektiven einer kognitiven Lexikographie*. Bern, Frankfurt/M., Berlin, New York: Peter Lang Verlag.
- Ortony, Andrew (red.). 1993; 1. udg. 1979. *Metaphor and Thought*, Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
6. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1997

HAR -EDE-BØJNINGEN VÆRET DEN ENESTE PRODUKTIVE BØJNING?

Af Lise Horneman Hansen (Københavns Universitet)

Jeg vil i artiklen beskæftige mig med præteritumsformer af middelnedertyske, senere nedertyske samt højtyske låneord i jysk.

I nudansk skriftsprog har vi følgende svage præteritumsbøjninger:

1. -ede

2. -te (og -de i *døde, havde, lagde, sagde, burde og turde*)

Den 1. bøjning er den mest almindelige bøjning, og det er denne bøjning der er produktiv ved nyere låneord som fx *score* der bøjes *scorede* i datid. Den 2. bøjning omfatter langt færre verber, og den er ikke produktiv i dag. Som man ser på oversigten har denne bøjnings dental-element en variant med -de i skriften som kun findes ved 5 verber. Denne endelse er en rest af det gammeldanske bøjningssystem, hvor der udover -te, var varianterne -de, -the og -dde (jf. Gammeldansk Grammatik § 737 - 750). Hvilken af varianterne man brugte afhæng af rodudlydens kvalitet, sådan at man efter ustemt rodudlyd havde endelsen -te, og efter stemt rodudlyd havde henholdsvis -de, -the og -dde. På grund af den lydlige udvikling i dansk er der i rigsmålet ikke mere basis for dette system, og det er da også forsvundet fra skriften. Men fx i svensk er både -de-endelsen og -dde-endelsen stadig bevaret. Og det er også tilfældet i de jyske dialekter - den lydlige manifestation er bare lidt anderledes. Jeg vil i det følgende henvise til de to hovedbøjninger ved kalde dem henholdsvis for 1. bøjning og 2. bøjning.

Jeg arbejder med et ph.d.-projekt der går ud på at kortlægge udbredelsen af 2. bøjnings -de-, -the- og -dde-endelser i jysk. Det materiale jeg arbejder med, består af verber som jeg har excerperet fra bøjningsslærer over jyske dialekter og fra den sognevis ordnede jyske samling på Institut for Dansk Dialektforskning. Jeg arbejder med ca. 400 forskellige verber som alle i mindst én jysk dialekt optræder med en præteritumsform der må tolkes som det jyske tilsvarende til en af disse gammeldanske endelser. Blandt de 400 verber er der 118 verber som ikke er gamle nordiske arveord, men ifølge ODS og Niels Åge Nielsens Etymologisk Ordbog i stedet er indlånt fra tysk. Langt størstedelen af disse er indlånt fra middelnedertysk, dvs. dét middelalderlige plattysk der i senmiddelalderen gennem de tyske hanse-købmænd og håndværkere